

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi Euroopan unionin ja Yhdistyneen kuningaskunnan välisen kauppaja yhteistyösopimuksen sosiaaliturvan yhteensovittamista koskevien määräysten soveltamisesta

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi laki Euroopan unionin ja Yhdistyneen kuningaskunnan välisen kauppaja yhteistyösopimuksen sosiaaliturvan yhteensovittamista koskevien määräysten soveltamisesta.

Lain säätäminen on tarpeen Euroopan unionin ja Yhdistyneen kuningaskunnan välillä 30.12.2020 allekirjoitetun Euroopan unionin ja Euroopan atomienergiayhteisön sekä Ison-Britannian ja Pohjois-Irlannin yhdistyneen kuningaskunnan välisen kauppaja yhteistyösopimuksen sosiaaliturvan yhteensovittamista koskevien määräysten johdosta. Osa sosiaaliturvan yhteensovittamisesta tehdyn pöytäkirjan määräyksistä edellyttää täydentävää kansallista lainsäädäntöä.

Laki on tarkoitettu tulemaan voimaan mahdollisimman pian.

SISÄLLYS

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ.....	1
PERUSTELUT	3
1 Asian tausta ja valmistelu	3
1.1 Tausta	3
1.2 Valmistelu	4
2 Kauppa- ja yhteistyösopimuksen sosiaaliturvan yhteensovittamista koskevien määräysten pääasiallinen sisältö, nykytila ja arviointi	4
3 Kansallinen lainsäädäntö, nykytila ja sen arviointi.....	12
4 Ehdotukset ja niiden vaikutukset	15
4.1 Keskeiset ehdotukset.....	15
4.2 Pääasialliset vaikutukset.....	15
5 Muut toteuttamisvaihtoehdot	16
6 Lausuntopalaute.....	17
7 Säännöskohtaiset perustelut.....	18
8 Voimaantulo	21
9 Suhde muihin esityksiin.....	21
10 Suhde perustuslakiin ja säätämisyjärjestys	21
LAKIEHDOTUS	23
Laki Euroopan unionin ja Yhdistyneen kuningaskunnan välisen kauppa- ja yhteistyösopimuksen sosiaaliturvan yhteensovittamista koskevien määräysten soveltamisesta	23

PERUSTELUT

1 Asian tausta ja valmistelu

1.1 Tausta

Yhdistynyt kuningaskunta erosi Euroopan unionista 1.2.2020. Yhdistyneen kuningaskunnan hallittua EU-eroa varten tehtiin sopimus Ison-Britannian ja Pohjois-Irlannin yhdistyneen kuningaskunnan eroamisesta Euroopan unionista ja Euroopan atomienergiayhteisöstä (jäljempänä *erosopimus*), jolla määrättiin vuoden 2020 loppuun kestäneestä siirtymäkaudesta. EU:n ja Yhdistyneen kuningaskunnan välinen uusi suhde neuvoteltiin siirtymäkauden aikana. Yhdistyneen kuningaskunnan EU-ero tuli täysimääräisesti voimaan 1.1.2021. Erosopimus on edelleen voimassa ja sitä sovelletaan rinnakkain EU:n ja Yhdistyneen kuningaskunnan välistä uutta suhdetta koskevien sopimusten kanssa.

Euroopan unioni ja Yhdistynyt kuningaskunta saivat 24.12.2020 päätökseen neuvottelut uutta suhdetta koskevasta sopimuksesta (kauppa- ja yhteistyösopimus Euroopan unionin ja Euroopan atomienergiayhteisön sekä Ison-Britannian ja Pohjois-Irlannin yhdistyneen kuningaskunnan välillä, jäljempänä *kauppa- ja yhteistyösopimus*). Kauppa- ja yhteistyösopimusta täydentävät erilliset sopimukset tietoturvasta ja ydinenergia-alan yhteistyöstä. Euroopan unionin neuvosto teki 29.12.2020 SEUT 218 artiklan 5 kohdan mukaisen päätöksen sopimusten allekirjoittamisesta ja väliaikaisesta soveltamisesta 1.1.2021 alkaen. Sopimukset tulivat lopullisesti voimaan 1.5.2021.

Neuvosto päätti yksimielisesti allekirjoittaa sopimukset vain unionin puolesta, niin sanottuina unionisopimuksina. Sopimukset ovat suoraan unionin toimielimiä ja jäsenvaltioita velvoittavia, eikä niitä saateta erikseen kansallisesti voimaan. Sopimukset voivat kuitenkin edellyttää täydentäviä kansallisia säännöksiä.

Erosopimuksella turvataan liikkumisvapauttaan ennen 1.1.2021 käyttäneiden saavutetut oikeudet sosiaaliturvan kannalta ja sen määräyksillä on etusija suhteessa kauppa- ja yhteistyösopimukseen. Erosopimuksessa määrätään, että sosiaaliturvajärjestelmien yhteensovittamiseen EU-maiden ja Yhdistyneen kuningaskunnan välillä sovelletaan Euroopan parlamentin ja neuvoston asetusta (EY) N:o 883/2004 sosiaaliturvajärjestelmien yhteensovittamisesta (jäljempänä *EU-asetus 883/2004*) sekä Euroopan parlamentin ja neuvoston asetusta (EY) N:o 987/2009 sosiaaliturvajärjestelmien yhteensovittamisesta annetun asetuksen täytäntöönpanomenettelystä (jäljempänä *EU-asetus 987/2009*).

EU-asetuksissa 883/2004 ja 987/2009 säädetään maiden välillä liikkuvien henkilöiden sosiaaliturvaetuksista vastaavasta maasta ja edellä mainittujen asetusten tavoitteena on yhteensovittaa jäsenvaltioiden välillä liikkuvien henkilöiden sosiaaliturvaoikeudet ja -velvollisuudet. Tavoitteena on, ettei henkilö menettäisi sosiaaliturvaoikeuksiaan siitä syystä, että hän on käyttänyt EU:n perustamissopimusten turvaamaa liikkumisvapautta. Tarkoituksena on myös toisaalta estää se, ettei henkilö voisi saman sosiaalisen riskin perusteella saada etuuksia perusteettomasti useasta jäsenvaltiosta. EU-asetusten 883/2004 ja 987/2009 toimeenpanon tueksi on kansallisesti säädetty tietyistä kansallisesti tarpeellisista menettelyistä sekä muun muassa toimivaltaisista laitoksista antamaan EU-asetusten 883/2004 ja 987/2009 säännöksiin perustuvia todistuksia. Lisäksi etuuslainsäädännössä on useita informatiivisia säännöksiä, jotka selkeyttävät EU-asetusten 883/2004 ja 987/2009 ja kansallisen etuuslainsäädännön välisiä suhteita.

Kauppa- ja yhteistyösopimus sisältää määräykset sosiaaliturvan yhteensovittamisesta Yhdistyneen kuningaskunnan ja EU:n jäsenvaltioiden välillä 1.1.2021 jälkeisissä tilanteissa. Sosiaaliturvajärjestelmien yhteensovittamisen osalta kauppa- ja yhteistyösopimuksen keskeiset määräykset ovat sopimuksen toisen osan neljännen otsakkeen ensimmäisen osaston alla sekä sosiaaliturvan yhteensovittamisesta tehdyssä pöytäkirjassa ja sen liitteissä. Sopimuksen sosiaaliturvan yhteensovittamista koskevat määräykset vastaavat oikeusvaikutuksiltaan pitkälti EU-asetusten 883/2004 ja 987/2009 säännöksiä. Kyseessä on mainittujen EU-asetusten periaatteille ja säännöksille rakentuva sosiaaliturvajärjestelmiä yhteensovittava ratkaisu, jonka mukaisesti jäsenvaltioiden ja Yhdistyneen kuningaskunnan välillä liikkuvien henkilöiden sosiaaliturvaetudet turvataan.

Sosiaaliturvan yhteensovittamista koskevat säännöt Yhdistyneen kuningaskunnan ja Suomen välillä pysyvät pääosin ennallaan, mutta oikeusperusta on muuttunut Yhdistyneen kuningaskunnan EU-eron tultua täysimääräisesti voimaan EU-asetuksista 883/2004 ja 987/2009 unionisopimukseen. EU-asetusten 883/2004 ja 987/2009 perusteella tapahtuvaa sosiaaliturvan yhteensovittamista varten ja niiden tueksi on olemassa käytännössä toimivat järjestelyt sekä asianmukaiset kansalliset säännökset. Kansalliseen lainsäädäntöön olisi tehtävä kauppa- ja yhteistyösopimuksen sosiaaliturvan yhteensovittamista koskevia määräyksiä varten tarpeelliset mukautukset, joita vastaavat on tehty EU-asetusten 883/2004 ja 987/2009 toimeenpanon tueksi.

1.2 Valmistelu

Kauppa- ja yhteistyösopimuksen neuvotteluvaiheessa valtioneuvosto on lähettänyt eduskunnalle seuraavat kirjelmät E 6/2020vp, EJ 5/2020 vp, EJ 16/2020 vp, U 55/2020 vp, UJ 50/2020 vp ja UJ 52/2020 vp.

Esitys on valmisteltu sosiaali- ja terveysministeriössä yhteistyössä Kansaneläkelaitoksen ja Eläketurvakeskuksen kanssa. Valmistelun aikana on keskusteltu ulkoministeriön, valtiovarainministeriön, Työttömyyskassojen Yhteisjärjestön ja Tapaturmavakuutuskeskuksen kanssa.

2 Kauppa- ja yhteistyösopimuksen sosiaaliturvan yhteensovittamista koskevien määräysten pääasiallinen sisältö, nykytila ja arviointi

Kauppa- ja yhteistyösopimuksen toisen osan neljännen otsakkeen ensimmäinen osasto ja sosiaaliturvan yhteensovittamisesta tehty pöytäkirja liitteineen käsittävät sopimuksen sosiaaliturvan yhteensovittamista koskevat keskeiset määräykset. Sosiaaliturvan yhteensovittamisen kannalta merkityksellisiä määräyksiä on myös sopimuksen ensimmäisen osan yleisissä ja institutionaalisissa määräyksissä sekä kuudennen osan riitojen ratkaisua ja horisontaalisia asioita koskevissa määräyksissä ja seitsemännen osan loppumääräyksissä. Kauppa- ja yhteistyösopimuksen pöytäkirjat ja liitteet ovat erottamaton osa sopimusta. Sopimuksen sosiaaliturvan yhteensovittamista koskevat määräykset ovat sellaisenaan sovellettavaa oikeutta, eikä niitä tule erikseen panna täytäntöön. Osa määräyksistä on kuitenkin sellaisia, jotka tarvitsevat tuekseen kansallista sääntelyä, jotta niitä voidaan toimeenpanna täysimääräisesti.

Erosopimuksen perusteella EU-asetuksia 883/2009 ja 987/2009 sovelletaan edelleen 1.1.2021 jälkeen samanaikaisesti kauppa- ja yhteistyösopimuksen määräysten kanssa. Sosiaaliturvan yhteensovittamiseen sovellettava unionisopimus määräytyy sen mukaan, onko henkilö liikkunut ennen siirtymäkauden päättymistä vai sen jälkeen. Kauppa- ja yhteistyösopimuksen 775 artiklassa määrätään kauppa- ja yhteistyösopimuksen suhteesta muihin sopimuksiin. Määräyksen perusteella erosopimuksella on päällekkäisessä tilanteessa etusija suhteessa kauppa- ja yhteistyösopimukseen. EU-asetukset 883/2009 ja 987/2009 ovat myös suoraan sovellettavaa oikeutta.

Mainittujen asetusten tueksi on säädetty kansallisesti muun muassa tietyistä toimivaltakysymyksistä asetusten toimeenpanossa ja kansallisista menettelyistä. Lisäksi etuuslainsäädännössä on useita informatiivisia säännöksiä, joiden tarkoitus on selkeyttää EU-asetusten 883/2004 ja 987/2009 soveltamistilanteita.

Kauppa- ja yhteistyösopimuksen pöytäkirja sosiaaliturvan yhteensovittamisesta on sisällöltään ja oikeusvaikutuksiltaan pitkälti yhteneväinen EU-asetuksen 883/2004 kanssa. Pöytäkirjan liite SSC-7 täytäntöönpano-osa vastaavasti vastaa EU-asetusta 987/2009.

Sosiaaliturvan yhteensovittamisen institutionaalinen kehys

Kauppa- ja yhteistyösopimuksen kolmannessa osastossa määrätään sopimuksen hallinnosta. Sopimuksen hallintoa, täytäntöönpanoa, soveltamista ja tulkintaa varten on luotu yksi horisontaalinen kehys. Riitojenratkaisusta määrätään erikseen sopimuksen kuudennessa osassa.

Sopimuksen sosiaaliturvan yhteensovittamista koskevien määräysten käsittelyä varten on perustettu sosiaaliturvan yhteensovittamista käsittelevä erityiskomitea. Erityiskomitealla on toimivalta muun muassa valvoa sosiaaliturvaa koskevien määräysten toimeenpanoa sekä antaa päätöksiä ja suosituksia kaikista toimivallassaan olevista kysymyksistä. Erityiskomitean jäseninä ovat sopimuksen kummankin osapuolen edustajat, joilla on käsiteltävien asioiden kannalta tarvittava asiantuntemus. Euroopan unionin puolesta erityiskomitean jäsenenä toimii Euroopan komissio. Erityiskomitean alaisuudessa toimii sosiaaliturvan yhteensovittamista käsittelevä työryhmä, jonka toimintaa ei vielä ole käynnistetty.

EU-asetuksella 883/2004 Euroopan komission yhteyteen on perustettu sosiaaliturvajärjestelmien yhteensovittamista käsittelevä hallintotoimikunta, jossa on hallituksen edustaja kustakin jäsenvaltiosta. Suomen edustaja on sosiaali- ja terveysministeriöstä. Komissiolla on hallintotoimikunnassa neuvoo-antava asema ja se toimii hallintotoimikunnan sihteeristönä. Yhdistyneellä kuningaskunnalla on erosopimuksen perusteella tarkkailijan asema hallintotoimikunnassa, jolloin se voi osallistua hallintotoimikunnassa käytävään keskusteluun, muttei päätöksentekoon. Hallintotoimikunnan keskeisimpänä tehtävänä on käsitellä kaikkia hallinnollisia ja tulkinnallisia kysymyksiä, jotka johtuvat EU-asetusten 883/2004 tai 987/2009 säännöksistä. Hallintotoimikunta voi antaa toimivallassaan olevista asioista suosituksia ja päätöksiä.

Erityiskomitealla on kauppa- ja yhteistyösopimuksen mukaisen sosiaaliturvan yhteensovittamisen osalta vastaavat tehtävät kuin sosiaaliturvajärjestelmien yhteensovittamista käsittelevällä hallintotoimikunnalla EU-asetusten 883/2004 ja 987/2009 tulkinnassa ja toimeenpanossa.

Kauppa- ja yhteistyösopimuksen toisen osan neljännen otsakkeen ensimmäinen osasto sosiaaliturvan yhteensovittamisesta

Kauppa- ja yhteistyösopimuksen toisen osan neljännen otsakkeen ensimmäinen osasto ja sen artiklat 488—491 koskevat sosiaaliturvan yhteensovittamista. Osaston 488 artiklassa määrätään, että jäsenvaltiot ja Yhdistynyt kuningaskunta sovittavat sosiaaliturvajärjestelmiään yhteen sosiaaliturvan yhteensovittamisesta tehdyn pöytäkirjan mukaisesti. Tavoitteena on turvata pöytäkirjan soveltamisalaan kuuluvien henkilöiden sosiaaliturvaoikeudet. Pöytäkirjaa sovelletaan henkilöihin, jotka oleskelevat laillisesti jossakin unionin jäsenvaltiossa tai Yhdistyneessä kuningaskunnassa. Pöytäkirjaa sovelletaan ainoastaan tilanteisiin, jotka koskevat yhtä tai useampaa jäsenvaltiota ja Yhdistynyttä kuningaskuntaa. Pöytäkirjan määräyksiä ei sovelleta henkilöihin, joiden tilanne rajoittuu kaikilta osin joko Yhdistyneeseen kuningaskuntaan tai unionin jäsenvaltioihin.

Kauppa- ja yhteistyösopimuksen ja sen sosiaaliturvan yhteensovittamista koskevan pöytäkirjan määräykset tulevat sovellettavaksi Suomessa tilanteissa, jotka ovat tapahtuneet siirtymäajan päättymisen jälkeen ja joissa on rajat ylittävä elementti Yhdistyneen kuningaskunnan kanssa. On huomattava, että erosopimus on edelleen siirtymäajan päättymisen jälkeen täysimääräisesti voimassa. Sosiaaliturvan yhteensovittamiseen liittyvä tilanne kuuluu edelleen erosopimuksen soveltamisalaan, jos esimerkiksi henkilö on liikkunut maiden välillä ennen siirtymäajan päättymistä, jolloin sovelletaan erosopimuksen perusteella EU-asetusten 883/2004 ja 987/2009 säännöksiä.

Lisäksi kauppa- ja yhteistyösopimuksen sosiaaliturvan yhteensovittamista koskevan osaston 491 artiklassa määrätään jäsenvaltioiden tai Yhdistyneen kuningaskunnan oikeudesta periä kansallisen lainsäädäntönsä nojalla terveystarkastusmaksu maahanmuuttohakemusten yhteydessä sosiaaliturvan yhteensovittamisesta tehdyn pöytäkirjan tätä rajoittamatta. Vastaavaa säännöstä terveystarkastusmaksuista ei ole EU-asetuksissa 883/2004 ja 987/2009.

Pöytäkirja sosiaaliturvan yhteensovittamisesta

Pöytäkirja sisältää tarkat määräykset sosiaaliturvan yhteensovittamisesta Yhdistyneen kuningaskunnan ja EU-maiden välillä. Sosiaaliturvan yhteensovittamisesta tehty pöytäkirja on voimassa määräaikaisesti ja sen soveltaminen päättyy viidentoista vuoden kuluttua sopimuksen voimaan tulosta. Yhdistyneen kuningaskunnan tai Euroopan unionin on ilmoitettava halustaan aloittaa neuvottelut päivitetyn pöytäkirjan tekemiseksi vuotta ennen pöytäkirjan soveltamisen lakkaamista. Pöytäkirjan soveltaminen voi myös päättyä tätä ennen, jos toinen osapuoli niin ilmoittaa, jolloin pöytäkirjan voimassaolo päättyy yhdeksän kuukauden kuluttua ilmoituksesta. Kauppa- ja yhteistyösopimus itsessään on voimassa toistaiseksi, mutta loppumääräyksissä todetaan sopimuksen uudelleentarkastelusta, että sopimuksen täytäntöönpanoa ja siihen liittyviä seikkoja tarkastellaan viiden vuoden kuluttua sopimuksen voimaantulosta ja sen jälkeen joka viides vuosi.

Yleiset määräykset

Sosiaaliturvan yhteensovittamisesta tehdyn pöytäkirjan ensimmäinen osasto koskee yleisiä määräyksiä, ja se sisältää pöytäkirjan määritelmät, jotka vastaavat EU-asetuksessa 883/2004 olevia määritelmiä vähäisin poikkeuksin.

Pöytäkirjan asiallisesta soveltamisalasta määrätään SSC.3 artiklassa. Pöytäkirjaa sovelletaan sairausetuuksiin, äitiysetuuksiin ja vastaaviin isyysetuuksiin, työkyvyttömyysetuuksiin, vanhuusetuuksiin, perhe-eläke-etuuksiin, työtapaturma- ja ammattitautietuuksiin, kuolemantapauksen johdosta myönnettäviin avustuksiin, työttömyysetuuksiin ja varhaiseläke-etuuksiin. Lukuun ottamatta perhe-etuuksia pöytäkirja koskee samoja sosiaaliturvan aloja kuin sosiaaliturvajärjestelmien yhteensovittamisesta annettu EU-asetus 883/2004 ja sen täytäntöönpanosta annettu EU-asetus 987/2009.

Pöytäkirjan asiallinen soveltamisala poikkeaa jonkun verran rajatunpana EU-asetuksen 883/2004 soveltamisalasta. Lisäksi pöytäkirjan soveltamisalan rajaukset on määritelty tarkemmalla tasolla kuin EU-asetuksessa 883/2004. Soveltamisalan ulkopuolelle on rajattu esimerkiksi nimenomaisesti avustetut hedelmöityspalvelut. Lisäksi pöytäkirjaa ei sovelleta maksuihin perustumattomiin erityisiin rahaetuuksiin, jotka on lueteltu pöytäkirjan liitteessä SSC-1 olevassa I osassa. Suomen osalta tämä soveltamisalan rajausta koskee eläkkeensaajien asumistukea ja työmarkkinatukea. Edellä mainitut maksuihin perustumattomat erityiset rahaetudet kuuluvat EU-asetuksen 883/2004 soveltamisalaan, mutta kyseiset etuudet myöntää asianomaisen henkilön

asuinjäsenvaltio lainsäädäntönsä mukaisesti omalla kustannuksellaan, eikä etuuksia makseta asuinjäsenvaltion ulkopuolelle EU-asetuksen 883/2004 nojalla.

Pöytäkirjaa ei myöskään sovelleta pitkäaikaishoitoon liittyviin etuuksiin, jotka on lueteltu pöytäkirjan liitteessä SSC-1 olevassa 2 osassa. Pitkäaikaishoitoon liittyvällä etuudella tarkoitetaan luontois- tai rahaetuutta, jonka tarkoituksena on vastata sellaisen henkilön hoitotarpeisiin, joka tarvitsee vamman vuoksi huomattavaa apua, mukaan lukien muun muassa toisen henkilön tai toisten henkilöiden antama apu pitkäaikaisessa päivittäisessä toiminnassa henkilökohtaisen itsenäisyyden tukemiseksi. Suomen osalta liitteessä SSC-1 ei ole nimetty soveltamisalan ulkopuolella olevia pitkäaikaishoitoetuksia. EU-asetuksessa 883/2004 ei ole pitkäaikaishoitoetuksien nimenomaista listausta ja poissuljentaa. Tiedyt pitkäaikaishoitoetudet kuuluvat EU-asetuksen 883/2004 soveltamisalaan, jos ne ovat asetuksen mukaisia sairausetuuksia tai työkyvyttömyys- ja ammattitautietuuksia.

Pöytäkirjan ensimmäisessä osastossa on myös määräykset syrjimättömyydestä ja yhdenvertaisesta kohtelusta pöytäkirjan kattamilla sosiaaliturvan aloilla. EU-asetuksen 883/2004 tavoin pöytäkirjassa määrätään kausien yhteenlaskemisesta ja etuuksien maksamisesta toiseen valtion. Etuuksien maasta ulosmaksamisen osalta pöytäkirjassa määrätään muista soveltamisalassa olevista etuusryhmistä poiketen, ettei työttömyysetuuksia tai työkyvyttömyysetuuksia tarvitse maksaa valtion rajojen ulkopuolelle pöytäkirjan määräysten perusteella. EU-asetuksessa 883/2004 ei ole vastaavaa rajausta työkyvyttömyysetuuksien osalta asetuksen yleisestä periaatteesta etuuksien maksamisesta rajojen yli, mutta työttömyysetuuksien maastavienti on rajoitettu enintään kuuden kuukauden kestoisiin työnhakutilanteisiin.

Sovellettavan sosiaaliturvalainsäädännön määrittäminen

Pöytäkirjan toinen osasto koskee sovellettavan lainsäädännön määrittämistä. Henkilöt, joihin pöytäkirjaa sovelletaan ovat vain yhden jäsenvaltion sosiaaliturvalainsäädännön alaisia. Sovellettavaa lainsäädäntöä koskevana pääsääntöinä on, että työskentelyvaltion lainsäädäntöä sovelletaan työntekijään ja itsenäiseen ammatinharjoittajaan, virkahenkilönä toimiva on sen valtion lainsäädännön alainen, johon hänen työnantajanaan toimiva hallinto kuuluu ja taloudellisesti epäaktiivisiin henkilöihin sovelletaan asuinjäsenvaltion lainsäädäntöä. Lisäksi pöytäkirjassa on myös omat määräyksensä sovellettavan lainsäädännön määräytymisestä merimiesten ja lentohenkilökunnan osalta sekä monen maan työskentelyn tilanteissa. Sovellettavan lainsäädännön määrittämistä koskevat pääsäännöt ovat samanlaisia kuin EU-asetuksessa 883/2004.

Pöytäkirjassa on lähetettyjä työntekijöitä ja itsenäisiä ammatinharjoittajia koskeva määräys lähtövaltion lainsäädännön soveltamisesta enintään 24 kuukauden ajan. Sopimuksen perusteella unionin on tullut ilmoittaa sopimuksen voimaantulopäivään mennessä jäsenvaltiot, jotka soveltavat lähettämissääntöä. Suomi ja muut EU:n jäsenvaltiot ovat tehneet tämän ilmoituksen lähtövaltion lainsäädännön soveltamisesta lähettämistilanteissa. Suomesta Yhdistyneeseen kuningaskuntaan lähetettyjen sosiaaliturva säilyy tällöin Suomessa ja sosiaalivakuutusmaksut maksetaan vain Suomeen. EU-asetuksen 883/2004 12 artiklassa on vastaava 24 kuukauden lähettämissääntö.

Sovellettavan lainsäädännön määrittämisen osalta pöytäkirjan ja EU-asetuksen 883/2004 välisenä keskeisenä erona on, että EU-asetus 883/2004 mahdollistaa sovellettavan lainsäädännön määrittämisessä tehtävät poikkeukset jäsenvaltioiden sopimuksella, jolloin jäsenvaltiot voivat erikseen sopimalla esimerkiksi pidentää lähettämisaikaa yli 24 kuukauden tai sopia jälkikäteen ilmenneiden väärinvakuuttamistilanteiden korjaamisesta tai jättämisestä sillensä. Tällainen poikkeusluvista sopimisen mahdollistava määräys puuttuu pöytäkirjasta.

Sairausetuudet sekä äitiys- ja vastaavat isyysetuudet

Sosiaaliturvan yhteensovittamisesta tehdyn pöytäkirjan kolmas osasto käsittelee eri etuusryhmiä koskevia erityismääräyksiä. Ensimmäinen luku sisältää määräykset sairausetuuksista sekä äitiys- ja vastaavista isyysetuuksista. Nämä etuudet jaetaan raha- ja luontoisetuksiin, joita koskevat erilaiset yhteensovittamisperiaatteet. Rahaetuudet ovat yleensä etuuksia, joiden tarkoitus on korvata tulonmenetyksiä. Luontoisetuudet ovat sairaanhoitopalveluja tai hoidosta tai hoitotuotteista aiheutuneiden kustannusten korvauksia.

Pöytäkirjan määräykset ovat samankaltaisia kuin EU-lainsäädännön säännökset. Esimerkiksi jäsenvaltion sosiaaliturvan alaisuudessa olevilla on oikeus hoitoon, joka tulee lääketieteellisistä syistä välttämättömäksi tilapäisen oleskelun aikana Yhdistyneessä kuningaskunnassa, ja päivänvastoin Yhdistyneestä kuningaskunnasta tulevilla on oikeus välttämättömään hoitoon oleskellessaan tilapäisesti jäsenvaltiossa. Pöytäkirjan SSC.17 artikla koskee edellä mainittuja tilapäisen oleskelun tilanteita toimivaltaisen valtion ulkopuolella ja siinä on tarkennettu, että hoitoon ei ole oikeutta artiklan perusteella, jos henkilö on matkustanut toiseen valtioon tarkoituksenaan saada luontoisetuksia. Pöytäkirjassa on kuitenkin määräykset hoitoon hakeutumisesta toimivaltaisen sosiaaliturvalaitoksen antamalla ennakkoluvalla, kuten EU-asetuksessa 883/2004. Eläkkeensaajien oikeudesta hoitoon ja kustannusvastuusta valtioiden välillä on samankaltaiset säännökset kuin EU-asetuksessa 883/2004.

EU-valtioiden välillä henkilö voi matkustaa toiseen jäsenvaltioon tarkoituksenaan saada siellä hoitoa potilaan oikeuksien soveltamisesta rajat ylittävässä terveydenhuollossa annetun Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivistä 2011/24/EU (jäljempänä potilasdirektiivi) johtuvien oikeuksien perusteella. Potilasdirektiivi vahvistaa potilaan oikeuksia ja edellytyksiä saada hoitoa toisessa jäsenmaassa ja mahdollistaa omatoimisen hoitoon hakeutumisen. Potilasdirektiivin tausta liittyy vahvasti vapaaseen liikkuvuuteen ja palveluiden vapaaseen tarjoamiseen Euroopan unionissa. Yhdistyneen kuningaskunnan osalta perusvapauksien soveltaminen on päättynyt EU-eron myötä, eikä Yhdistynyt kuningaskunta enää sovelle potilasdirektiiviä. Omatoiminen hoitoon hakeutuminen Yhdistyneeseen kuningaskuntaan potilasdirektiivistä johtuvien oikeuksien perusteella ei ole enää mahdollista.

Sosiaaliturvan yhteensovittamisesta tehty pöytäkirja, vastaavasti kuin EU-asetus 883/2004, mahdollistaa valtioiden sosiaaliturvalaitosten välillä tehtävästä luontoisetuksien eli sairaanhoidon kustannusten korvaamisesta luopumisen. Suomen ja Yhdistyneen kuningaskunnan välillä on luovuttu kustannusten korvaamisesta jo ennen Yhdistyneen kuningaskunnan EU-eroa. Tämä kustannusten korvaamisesta luopuminen ei koske ennakkoluvallista hoitoon hakeutumista, jonka kustannukset maiden välillä korvataan pöytäkirjan määräysten mukaisesti.

Suomen sosiaaliturvajärjestelmästä EU-asetuksen 883/2004 ja kauppaa- ja yhteistyösopimuksen sosiaaliturvan yhteensovittamisesta tehdyn pöytäkirjan soveltamisalassa olevia sairaus-, äitiys- ja isyysetuuksien rahaetuksia ovat esimerkiksi sairausvakuutuslain mukaiset sairauspäiväraha ja äitiysraha. Luontoisetuksia ovat muun muassa perusterveydenhoito ja erikoissairaanhoito sekä sairausvakuutuslain mukaiset sairaanhoidon korvaukset.

Työtapaturma- ja ammattitautietuudet

Sosiaaliturvan yhteensovittamisesta tehdyn pöytäkirjan kolmannen osaston toinen luku käsittelee työtapaturma- ja ammattitautietuuksia. Luvussa olevien määräysten perusteella työtapaturma- ja ammattitautietuuksiin sovelletaan osaa sairausetuksia koskevan luvun määräyksistä, tietyin vakuutetun kannalta edullisempia määräyksiä koskevin poikkeuksin. Lisäksi luvussa on

HE 40/2022 vp

määräykset muun muassa kuljetuskustannuksista, ammattitautietuuksista, kun ammattitautia sairastava on ollut alttiina samalle riskille useassa valtiossa sekä ammattitautiin pahenemisesta. Määräykset ovat samanlaisia kuin EU-asetuksessa 883/2004 olevat säännökset työtaturma- ja ammattitautietuuksista.

Suomen sosiaaliturvajärjestelmästä EU-asetuksen 883/2004 ja kauppaa- ja yhteistyösopimuksen soveltamisalassa oleviin työtaturma- ja ammattitautietuuksiin kuuluvat muun muassa tapaturma- ja ammattitautilainsäädännön mukaiset korvaukset.

Kuolemantapauksen johdosta myönnettävät avustukset

Sosiaaliturvan yhteensovittamisesta tehdyn pöytäkirjan kolmannen osaston kolmas luku käsittelee kuolemantapauksen johdosta myönnettäviä avustuksia. Luvun määräyksiin perustuu oikeus avustuksiin kuoleman tapahtuessa tai jos etuuteen oikeutettu henkilö asuu muussa valtiossa kuin toimivaltaisessa valtiossa sekä etuuksien myöntäminen eläkkeensaajan kuollessa. Määräykset ovat samanlaiset kuin EU-asetuksessa 883/2004 olevat säännökset kuolemantapauksen johdosta myönnettävistä avustuksista.

Suomen sosiaaliturvajärjestelmästä EU-asetuksen 883/2004 ja kauppaa- ja yhteistyösopimuksen sosiaaliturvan yhteensovittamisesta tehdyn pöytäkirjan soveltamisalassa oleviin kuolemantapauksen johdosta annettaviin avustuksiin kuuluu tapaturma- ja ammattitautilainsäädännön nojalla maksettava hautausapu.

Työkyvyttömyysetuudet

Sosiaaliturvan yhteensovittamisesta tehdyn pöytäkirjan kolmannen osaston neljäs luku käsittelee työkyvyttömyysetuuksia. Määräyksillä yhteensovitetaan sopimusosapuolten työkyvyttömyyseläkejärjestelmiä. Työkyvyttömyyseläkkeiden osalta pöytäkirja sisältää määräykset etuuksien laskemisesta, kausien yhteenlaskemisesta, työkyvyttömyyden pahenemisesta, työkyvyttömyysetuuksien muuntamisesta vanhuusetuuksiksi sekä erityismääräykset virkamiesten osalta. Pöytäkirjan määräykset työkyvyttömyyseläkkeistä ovat pääperiaatteiltaan samankaltaiset kuin EU-asetuksessa 883/2004, mutta merkittävästi pelkistetyimmät. Työkyvyttömyysetuuksia ei makseta pöytäkirjan määräysten nojalla valtion rajojen ulkopuolelle. Työkyvyttömyyseläkkeiden laskemisen tai etuuksien hakumenettelyn osalta pöytäkirjassa ei ole määräyksiä. Yksityiskohtaisten pöytäkirjan määräysten puuttuessa työkyvyttömyyseläkkeiden osalta noudatetaan lähtökohtaisesti kansallisia hakumenettelyjä ja laskentatapoja.

EU-asetuksen 883/2004 säännösten perusteella työkyvyttömyysetuudet maksetaan toisiin jäsenvaltioihin. Työkyvyttömyysetuuksien toimeenpanoa varten EU-asetuksissa 883/2004 ja 987/2009 on tarkat hakemista ja laskentaa koskevat säännökset, joissa huomioidaan muun muassa eri jäsenvaltioiden erilaisiin työkyvyttömyysetuusjärjestelmiin perustuva A- ja B-tyyppin lainsäädännön jaottelu. A-tyyppin lainsäädännöllä tarkoitetaan lainsäädäntöä, jonka mukaan työkyvyttömyysetuuksien määrä on riippumaton vakuutus- ja asumiskausten pituudesta ja jotka on listattu liitteessä VI, ja B-tyyppin lainsäädännöllä tarkoitetaan kaikkea muuta työkyvyttömyysetuuslainsäädäntöä.

Suomen sosiaaliturvajärjestelmästä EU-asetuksen 883/2004 ja kauppaa- ja yhteistyösopimuksen sosiaaliturvan yhteensovittamisesta tehdyn pöytäkirjan työkyvyttömyysetuuksiin kuuluvat muun muassa kansaneläke- ja työeläkejärjestelmän työkyvyttömyyseläkkeet. Kansallisen lain-

säädännön perusteella kansaneläkejärjestelmän työkyvyttömyyseläkkeitä ei makseta ulkomaille. Työeläkelainsäädännön mukaiset työkyvyttömyyseläkkeet maksetaan myös ulkomaille kansallisen lain perusteella.

Vanhuuseläkkeet ja perhe-eläkkeet

Sosiaaliturvan yhteensovittamisesta tehdyn pöytäkirjan kolmannen osaston viides luku käsittelee vanhuuseläkkeitä ja perhe-eläkkeitä. Pöytäkirjassa on muun muassa määräykset vakuutuskausien huomioon ottamisesta, etuuskien laskemisesta ja myöntämisestä sekä päällekkäisyyksien estämisestä. EU-asetuksessa 883/2004 on vastaavat säännökset vanhuuseläkkeiden ja perhe-eläkkeiden yhteensovittamisesta jäsenvaltioiden välillä.

Suomen sosiaaliturvajärjestelmästä EU-asetuksen 883/2004 ja kauppajäsenvaltioiden yhteistyösopimuksen sosiaaliturvan yhteensovittamisesta tehdyn pöytäkirjan soveltamisalassa oleviin vanhuuseläkkeisiin ja perhe-eläkkeisiin kuuluvat muun muassa työeläke- ja kansaneläkejärjestelmän vanhuuseläkkeet ja perhe-eläkkeet.

Työttömyysetuudet

Sosiaaliturvan yhteensovittamisesta tehdyn pöytäkirjan kolmannen osaston kuudes luku käsittelee työttömyysetuuksia. Työttömyysetuuskien osalta pöytäkirjassa on määräykset vakuutus-, työskentely- tai itsenäisen ammatinharjoittamisen kausien huomioon ottamisesta ja työttömyysetuuskien laskemisesta. Pöytäkirjan määräysten perusteella työttömyysetuuksia ei makseta toimivaltaisen valtion rajojen ulkopuolelle, eikä pöytäkirjassa ole määräyksiä työnhakumatkoista toiseen valtioon.

EU-asetuksen 883/2004 perusteella työttömyysetuuskien yhteensovittaminen jäsenvaltioiden välillä on laajemmin säänneltyä ja asetuksessa on säännökset muun muassa rajatyöntekijöistä, jotka asuvat eri valtiossa kuin työskentelyvaltiossa. EU-asetuksen 883/2004 perusteella työttömyysetuuden maksaminen toisen jäsenvaltion alueelle on mahdollista enintään kuuden kuukauden ajaksi työnhakua varten.

Suomen sosiaaliturvajärjestelmästä EU-asetuksen 883/2004 ja kauppajäsenvaltioiden yhteistyösopimuksen sosiaaliturvan yhteensovittamisesta tehdyn pöytäkirjan soveltamisalassa oleviin työttömyysetuuksiin kuuluvat työttömyysturvalain (1290/2002) mukainen peruspäiväraha ja ansiopäiväraha.

Varhaiseläke-etuudet

Sosiaaliturvan yhteensovittamisesta tehdyn pöytäkirjan kolmannen osaston seitsemäs luku käsittelee varhaiseläke-etuuksia. Luvussa on yksi artikla varhaiseläke-etuuskien osalta, joka on samanlainen kuin EU-asetuksessa 883/2004 oleva säännös. Tämän mukaan silloin, kun sovellettavassa lainsäädännössä varhaiseläke-etuuskien saamiseksi edellytetään vakuutus-, työskentely- tai itsenäisen ammatinharjoittamisen kausien täyttymistä, ei sovelleta kausien yhteenlaskemista koskevaa sääntöä.

Suomen sosiaaliturvajärjestelmästä EU-asetuksen 883/2004 ja kauppajäsenvaltioiden yhteistyösopimuksen sosiaaliturvan yhteensovittamisesta tehdyn pöytäkirjan soveltamisalassa oleviin varhaiseläke-etuuksiin kuuluu eläketuki.

Perhe-etuudet ja erityiset maksuihin perustumattomat rahaetuudet

Sosiaaliturvan yhteensovittamisesta tehdyssä pöytäkirjassa ei ole perhe-etuuksia eikä erityisiä maksuihin perustumattomia rahaetuuksia koskevia lukuja, koska ne eivät kuulu pöytäkirjan soveltamisalaan. EU-asetuksessa 883/2004 on edellä mainittuja sosiaaliturvaetuuksia koskevat yhteensovittamissäännökset. Maksuihin perustumattomat erityiset rahaetuudet kuuluvat EU-asetuksen 883/2004 soveltamisalaan, mutta niitä ei koske maasta ulosmaksamisen periaate.

Perhe-etuuksia Suomessa ovat esimerkiksi lapsilisä ja kotihoidon tuki. Maksuihin perustumattomia erityisiä rahaetuuksia ovat eläkkeensaajan asumistuki ja työmarkkinatuki.

Erinäiset määräykset ja loppumääräykset

Sosiaaliturvan yhteensovittamisesta tehdyn pöytäkirjan neljännessä ja viidennessä osastossa on sosiaaliturvan yhteensovittamista koskevat erinäiset määräykset ja loppumääräykset. Erinäiset määräykset koskevat muun muassa jäsenvaltioiden ja Yhdistyneen kuningaskunnan viranomaisten ja laitosten keskinäistä yhteistyötä, tiedonvaihtoa ja hallinnollista apua esimerkiksi maksujen perimisen ja etuuksien takaisinperinnän osalta. Osaston määräykset vastaavat asiallisesti EU-asetuksen 883/2004 viidettä osastoa erinäisistä säännöksistä.

Osa sosiaaliturvan yhteensovittamista koskevan hallinnollisen rakenteen ja yhteistyön määräyksistä löytyy pöytäkirjan sijasta kauppaja yhteistyösopimuksen muista määräyksissä. Nämä määräykset koskevat edellä kuvatusti esimerkiksi sosiaaliturvan erityiskomiteaa ja sen alaisen työryhmän perustamista. EU-asetuksen 883/2004 mukainen sosiaaliturvan yhteensovittamista koskeva jäsenvaltioiden välinen yhteistyö rakentuu vastaavien periaatteiden varaan ja asianomaiset säännökset ovat EU-asetuksen neljännessä osastossa, joka koskee hallintotoimikuntaa ja neuvoo-antavaa komiteaa.

Pöytäkirjan liitteet

Pöytäkirjassa on useita liitteitä, jotka koskevat jäsenvaltioiden ja Yhdistyneen kuningaskunnan lainsäädäntöjen soveltamista. Liitteet vastaavat asiallisesti EU-asetuksen 883/2004 liitteitä. Sosiaaliturvan yhteensovittamista käsittelevän kauppaja yhteistyösopimuksen 8 artiklan 1 kohdan P alakohdalla perustetun erityiskomitean päätös N:o 1/2021 sosiaaliturvan yhteensovittamisesta tehdyn pöytäkirjan liitteiden muuttamisesta on tullut voimaan 1.12.2021.

Pöytäkirjan liitteenä SSC-7 on pöytäkirjan täytäntöönpano-osa. Liitteessä olevat pöytäkirjan täytäntöönpanoa koskevat määräykset ovat EU-asetuksen 883/2004 täytäntöönpanoa varten säädetyt EU-asetuksen 987/2009 säännösten kaltaisia. Ne koskevat muun muassa sairaanhoidon laskuttamista valtioiden välillä ja eläkehakemusmenettelyä sekä perusteetta maksettujen etuuksien takaisinperintää ja vakuutusmaksujen perintää. Täytäntöönpano-osa sisältää määräykset, joiden avulla pöytäkirjan mukaiset oikeudet toteutuvat ja sen määräyksiä toimeenpannaan. Esimerkiksi oikeudesta hoitoon tilapäisen oleskelun aikana määrätään pöytäkirjan sairasetuuksia koskevassa osastossa, ja täytäntöönpano-osan määräysten mukaan oikeus hoitoon osoitetaan hoito-oikeustodistuksella, joka muistuttaa eurooppalaista sairaanhoitokorttia ulkomaailmasta. Laitosten välisen tiedonvaihdon osalta täytäntöönpano-osassa todetaan, että pöytäkirjan soveltamiseksi tapahtuvaa tiedonvaihtoa varten laaditaan lomakkeet.

Sosiaaliturvan yhteensovittamista käsittelevä erityiskomitea ei ole toistaiseksi tehnyt päätöstä tiedonvaihtojärjestelmästä tai tavasta, jota käytetään EU-jäsenvaltioiden ja Yhdistyneen kuningaskunnan välillä. EU-valtioiden välisessä tiedonvaihdossa EU-asetusten 883/2004 ja 987/2004

toimeenpanossa on pääosin siirrytty käyttämään sähköistä tiedonvaihtojärjestelmää eli niin sanottua EESSI-järjestelmää (*electronic exchange of social security information*), jota mahdollisesti tullaan käyttämään tiedonvaihtoon Yhdistyneen kuningaskunnan ja EU-valtioiden välillä kauppaa- ja yhteistyösopimuksen toimeenpanossa. Erosopimuksen toimeenpanossa EESSI-järjestelmä on käytössä myös Yhdistyneessä kuningaskunnassa.

3 Kansallinen lainsäädäntö, nykytila ja sen arviointi

Ennen Yhdistyneen kuningaskunnan eroa Euroopan unionista Suomen ja Yhdistyneen kuningaskunnan välisessä sosiaaliturvan yhteensovittamisessa on sovellettu suoraan sovellettavia EU-asetuksia 883/2004 ja 987/2009 sekä näiden täytäntöönpanon tueksi säädettyjä kansallisia säännöksiä. Yhdistyneen kuningaskunnan EU-eron jälkeen siirtymäkaudella ja erosopimuksen soveltamisalassa olevissa tilanteissa myös siirtymäkauden jälkeen edelleen sovelletaan edellä mainittuja EU-asetuksia erosopimuksen kolmannen osaston määräysten mukaisesti ja tätä varten säädettyä kansallista sääntelyä. Yhdistyneen kuningaskunnan EU-eron astuttua voimaan Suomen ja Yhdistyneen kuningaskunnan välillä on sovellettu kauppaa- ja yhteistyösopimuksen määräyksiä sosiaaliturvan yhteensovittamisesta.

Kansallisissa laeissa on useita säännöksiä, jotka on säädetty EU-asetusten 883/2004 ja 987/2009 toimeenpanon selkeyttämiseksi ja tueksi.

LAINSÄÄDÄNTÖ

Laki asumisperusteisesta sosiaaliturvasta rajat ylittävissä tilanteissa (16/2019)

Laissa säädetään työskentelyä ja asumista koskevista edellytyksistä sovellettaessa asumisperusteista etuuslainsäädäntöä henkilöihin, jotka tulevat ulkomailta Suomeen tai muuttavat Suomesta ulkomaille. Lakia sovelletaan yhdessä asumisperusteisen etuuslainsäädännön kanssa.

Laissa on useita soveltamistilanteita selkeyttäviä säännöksiä, joissa viitataan EU-asetuksiin 883/2004 ja 987/2009 ja tuodaan esiin EU-asetusten 883/2004 ja 987/2009 etusija kansallisessa laissa säädettyyn nähden. Esimerkiksi lain kuudennessa pykälässä, jossa säädetään ulkomailta oleskelusta, on informatiivinen säännös, jonka mukaan EU-lainsäädäntöä soveltavissa maissa oleskelua arvioidaan EU-asetuksessa 883/2004 ja EU-asetuksessa 987/2009 tarkoitetulla tavalla. Samoin Suomeen muuttotilanteiden osalta laissa säädetään, että EU-lainsäädäntöä soveltavasta maasta Suomeen muuttavan henkilön asumista Suomessa arvioidaan ensisijaisesti EU-asetuksen 883/2004 ja EU-asetuksen 987/2009 mukaisesti. Laissa on lisäksi määritelmäpykälä, jossa määritellään EU-asetukset 883/2004 ja 987/2009 sekä EU-lainsäädäntöä soveltava maa, jolla tarkoitetaan EU:n jäsenvaltioita, Euroopan talousalueeseen kuuluvia valtioita ja Sveitsiä. Laissa viitataan EU-asetukseen 883/2004 kymmenen kertaa, EU-asetukseen 987/2009 neljä kertaa ja EU-lainsäädäntöä soveltavaan maahan neljä kertaa.

Laki sosiaaliturvajärjestelmien yhteensovittamista koskevan Euroopan unionin lainsäädännön soveltamisesta (352/2010)

Laissa säädetään sosiaaliturvalainsäädäntöä toimeenpanevien laitosten, viranomaisten ja elinten toimivallasta sekä tehtävistä ja sähköisestä tiedonvaihdosta sovellettaessa EU-asetuksia 883/2004 ja 987/2009. Laissa säädetään EU-asetusten 883/2004 ja 987/2009 soveltamisesta varten täydentävistä kansallisista säännöksistä, jotka ovat tarpeen asetusten täytäntöönpanossa. EU-asetusten 883/2004 ja 987/2009 mukaan jäsenvaltioiden on muun muassa määriteltävä asetusten mukaisia tehtäviä hoitavat tahot ja tätä varten laissa osoitetaan ne laitokset, jotka antavat

EU-asetuksen 987/2009 perusteella myönnettäviä todistuksia ja muita asiakirjoja, kuten lähetetyn työntekijän A1-todistukset. Toisaalta laissa on lisäksi informatiivisia säännöksiä esimerkiksi koskien laitosten toimivaltaa EU-asetusten 883/2004 ja 987/2009 soveltamisalassa olevasta sosiaaliturvalainsäädännöstä.

Laki rajat ylittävästä terveydenhuollosta (1201/2013)

Lailla rajat ylittävästä terveydenhuollosta (jäljempänä *rajalaki*) pannaan täytäntöön potilaan oikeuksien soveltamisesta rajat ylittävässä terveydenhuollossa annettu Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2011/24/EU (jäljempänä *potilasdirektiivi*). Laissa siten säädetään oikeudesta käyttää rajat ylittävän terveydenhuollon palveluja potilasdirektiivin mukaisesti. Henkilön oikeudesta käyttää terveydenhuollon palveluita rajat ylittävissä tilanteissa säädetään myös EU-asetuksissa 883/2004 sekä 987/2009. Rajalakiin on koottu EU-asetusten 883/2004 ja 987/2009 terveydenhuoltoa koskevien säännösten toimeenpanossa tarpeellisia kansallisia säännöksiä sekä toimeenpanoa tehostavia menettelyjä. Rajalakia sovelletaan EU-asetusten 883/2004 ja 987/2009 kanssa, kun on kyse näiden asetusten rajat ylittävää terveydenhuoltoa koskevien säännösten toimeenpanosta. Rajalaissa säädetään muun muassa rajat ylittävästä terveydenhuollosta, siitä aiheutuneiden kustannusten korvaamisesta, EU-asetusten 883/2004 ja 987/2009 perusteella annettavien todistusten ja asiakirjojen, kuten eurooppalaisen sairaanhoitokortin antamisesta sekä rajat ylittävään terveydenhuoltoon liittyvistä menettelyistä.

Eläkelait

Vanhuusetuuksista säädetään työeläkelaeissa, joita ovat työntekijän eläkelaki (395/2006), yrittäjän eläkelaki (1272/2006), maatalousyrittäjän eläkelaki (1280/2006), merimieseläkelaki (1290/2006) ja julkisten alojen eläkelaki (81/2016) sekä kansaneläkelaiissa (568/2007) ja taaku-eläkelaiissa (703/2010).

Eläkelaeissa on useita säännöksiä, joilla tuetaan EU-asetusten 883/2004 ja 987/2009 toimeenpanoa ja selkeytetään niiden suhdetta kansalliseen lainsäädäntöön. Eläkelait sisältävät muun muassa määritelmiä EU- ja ETA- maista sekä EU-asetuksista 883/2004 ja 987/2009, joiden avulla sisällöllisissä säännöksissä on voitu tehdä rajauksia liittyen lakien alueellisiin, asiallisiin sekä henkilöllisiin soveltamisaloihin. Työeläkelaeissa säädettyjä kansallisia menettelyjä, jotka liittyvät EU-asetusten 883/2004 ja 987/2009 säännösten toimeenpanoon ovat esimerkiksi eläkkeiden maksamisjärjestystä koskevat säännökset, joissa säädetään eläkkeen maksamisen järjestyksestä, jos eläke on maksettava muulle kuin eläkkeensaajalle itselleen.

Muu sosiaaliturvaa koskeva lainsäädäntö

EU-asetuksen 883/2004 yhdeksännen artiklan perusteella Suomi ja muut jäsenvaltiot ilmoittavat vuosittain EU-asetuksen 883/2004 soveltamisalaan kuuluvan lainsäädäntönsä. Kaikissa kansallisissa laeissa, joissa säädetään etuuksista, jotka kuuluvat EU-asetuksen 883/2004 soveltamisalaan, ei ole suoria viittauksia EU-lainsäädäntöön. Sosiaaliturvajärjestelmien yhteensovittamiseksi viittaukset eivät ole välttämättömiä, koska yhteensovittamiseen tarvittavat säännökset ovat pääosin suoraan EU-asetuksessa 883/2004. Tällaisia lakeja, joissa viittauksia EU-asetukseen 883/2004 ei ole, ovat esimerkiksi Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuksista annettu laki (566/2005), lapsilisälaki (796/1992), terveydenhuoltolaki (1326/2010), erikoissairaanhoitolaki (1062/1989) ja urheilijan tapaturma- ja eläketurvasta annettu laki (276/2009).

HE 40/2022 vp

Seuraavissa laeissa on säännöksiä EU-asetusten 883/2004 ja 987/2009 toimeenpanon tukemiseksi, selkeyttämiseksi tai säännöksiä kansallisista menettelyistä, joissa viitataan suoraan EU-asetukseen 883/2004 tai EU-asetukseen 987/2009:

- Laki asumisperusteisesta sosiaaliturvasta rajat ylittävissä tilanteissa
- Laki rajat ylittävästä terveydenhuollosta
- Laki sosiaaliturvajärjestelmien yhteensovittamista koskevan Euroopan unionin lainsäädännön soveltamisesta
- Laki työntekijöiden ja ammatinharjoittajien lisäeläkeoikeuksista (214/2018)
- Laki työttömyysetuuksien rahoituksesta (555/1998)
- Laki tulotietojärjestelmästä (53/2018)
- Julkisten alojen eläkelaki
- Työntekijän eläkelaki
- Maatalousyrittäjän työtaturma- ja ammattitautilaki (873/2015)
- Merimieseläkelaki
- Laki Eläketurvakeskuksesta (397/2006)
- Työtaturma- ja ammattitautilaki (459/2015)
- Laki takuueläkkeestä
- Laki vammaisetuuksista (570/2007)
- Kansaneläkelaki
- Maatalousyrittäjän eläkelaki
- Yrittäjän eläkelaki
- Sairausvakuutuslaki (1224/2004)
- Työttömyysturvalaki
- Laki lasten kotihoidon ja yksityisen hoidon tuesta (1128/1996)

Kauppa ja yhteistyösopimuksen sosiaaliturvaa koskevien määräysten toimeenpanoa varten olisi tarpeen säätää vastaava kansallisia menettelyjä, toimivaltuuksia ja lainsäädännön suhdetta selkeyttävä sääntely, kuin joka on säädetty EU-asetusten 883/2004 ja 987/2009 toimeenpanon tueksi.

4 Ehdotukset ja niiden vaikutukset

4.1 Keskeiset ehdotukset

Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi laki Euroopan unionin ja Yhdistyneen kuningaskunnan välisen kauppaa- ja yhteistyösopimuksen sosiaaliturvan yhteensovittamista koskevien määräysten soveltamisesta. Esityksen tavoitteena on antaa täydentävät säännökset kauppaa- ja yhteistyösopimuksen sosiaaliturvan yhteensovittamista koskevien määräysten soveltamiseksi ja täytäntöönpanemiseksi Suomessa.

Laissa säädettäisiin, että kauppaa- ja yhteistyösopimuksen sosiaaliturvan yhteensovittamista koskevia määräyksiä sovellettaessa noudatetaan soveltuvin osin niitä kansallisia säännöksiä, joita sovelletaan EU-asetusten 883/2004 ja 987/2009 kanssa.

Kansallisissa säännöksissä, joita sovellettaisiin yhdessä sosiaaliturvan yhteensovittamisesta annetun pöytäkirjan kanssa esitetyn lain mukaisesti, on useita erilaisia määritelmiä, joilla tarkoitetaan EU-asetuksia 883/2004 ja 987/2009 tai EU-jäsenvaltiota. Määritelmien avulla etuuslainsäädännössä on voitu tehdä rajauksia liittyen lakien alueellisiin, asiallisiin sekä henkilöllisiin soveltamisaloihin. Esityksen mukaan laissa säädettäisiin selkeyttävästi, että EU-jäsenvaltiota koskevia säännöksiä sovelletaan soveltuvin osin Yhdistyneeseen kuningaskuntaan, EU-asetusta 883/2004 koskevia säännöksiä sovelletaan soveltuvin osin kauppaa- ja yhteistyösopimuksen sosiaaliturvan yhteensovittamisesta tehdyn pöytäkirjan kanssa ja EU-asetusta 987/2009 koskevia säännöksiä sovelletaan soveltuvin osin kauppaa- ja yhteistyösopimuksen sosiaaliturvan yhteensovittamisesta tehdyn pöytäkirjan liitteen SSC-7 täytäntöönpano-osan kanssa.

Pöytäkirjan määräaikainen voimassaolo sekä sopimusosapuolten mahdollisuus irtisanoa pöytäkirja irrallaan muusta sopimuksesta puoltaa erillislain laatimista. Jos pöytäkirjan sisältö muuttuu pöytäkirjan soveltamisajan päätyttyä ja sitä päivitetäessä tai pöytäkirjan soveltaminen lakkaa määrääjän umpeutumiseen tai sen irtisanomiseen, Yhdistynyttä kuningaskuntaa koskeva kansallinen erillissääntely olisi tällöin kumottavissa taikka muutettavissa yksinkertaisesti kansallisesta lainsäädännöstä muuttamalla tätä lakia.

4.2 Pääasialliset vaikutukset

Esityksellä ei arvioida olevan merkittäviä vaikutuksia Suomen ja Yhdistyneen kuningaskunnan väliseen sosiaaliturvajärjestelmien yhteensovittamiseen. EU-jäsenyyden aikana sosiaaliturvajärjestelmien yhteensovittaminen maiden välillä perustui EU-asetuksiin 883/2004 ja 987/2009. Erosopimuksen perusteella Suomen ja Yhdistyneen kuningaskunnan väliseen sosiaaliturvajärjestelmien yhteensovittamiseen sovelletaan edelleen näitä EU-asetuksia sellaisiin tilanteisiin, jotka ovat alkaneet ennen 1.1.2021 ja jatkuvat siirtymäajan päätyttyä.

Esitys pääasiallisilta vaikutuksiltaan vahvistaa jatkuvuutta sosiaaliturvan yhteensovittamisessa Suomen ja Yhdistyneen kuningaskunnan välillä. Sosiaaliturvajärjestelmien yhteensovittamisen eroavaisuudet maiden välillä suhteessa EU-eroa edeltävään aikaan johtuvat kauppaa- ja yhteistyösopimuksen sosiaaliturvan yhteensovittamista koskevien määräysten ja EU-asetusten 883/2004 ja 987/2009 säännösten välisistä eroista. Kauppaa- ja yhteistyösopimuksen määräykset vastaavat pääosin EU-asetusten 883/2004 ja 987/2009 sääntelyä. Yhtenä keskeisenä erona on pöytäkirjan kapeampi soveltamisala. Perhe-etuudet ja pitkäaikaishoitoetuudet eivät kuulu pöytäkirjan soveltamisalaan. Pöytäkirjassa ei myöskään ole työttömyysetuuksien maasta maksamista koskevia määräyksiä työnhakua koskevia tilanteita varten eikä työkyvyttömyysetuuksien laskenta- tai hakemissääntöjä tai maasta maksamista koskevia määräyksiä. Lisäksi pöytäkirjasta puuttuu muun muassa sovellettavan lainsäädännön määrittämisessä poikkeukset mahdollistava

artikla, mikä tarkoittaa esimerkiksi sitä, ettei työntekijöiden lähettämistilanteita ole mahdollista jatkaa yli 24 kuukauden sopimalla siitä maiden välillä erikseen, eivätkä maat voi sopia virheellisten vakuuttamisten kausien korjaamisesta tai jättämisestä sillensä jälkikäteen, kuten EU-asetuksia 883/2004 ja 987/2009 sovellettaessa on mahdollista tehdä.

Esityksellä ei arvioida olevan vaikutuksia Suomen ja Yhdistyneen kuningaskunnan väliseen yhteistyöhön.

Viranomaisvaikutukset

Ehdotus selkeyttäisi laitosten velvollisuuksia ja tehtäviä sekä toimivaltaisten viranomaisten ja laitosten toimivallan jakoa toimeenpantaessa kauppa- ja yhteistyösopimuksen sosiaaliturvan yhteensovittamista koskevia määräyksiä. Ehdotuksen mukaan nykyiset EU-asetusten toimeenpanossa vakiintuneet käytännöt ja toimivallanjaot säilyisivät myös toimeenpantaessa sopimuksen määräyksiä.

Taloudelliset vaikutukset

Ehdotetun lain arvioidaan aiheuttavan jonkun verran kustannuksia toimivaltaisten laitosten henkilöstön kouluttamiseen ja järjestelmien päivittämiseen liittyen. Taloudelliset vaikutukset voidaan arvioida hyvin vähäisiksi.

Kansalaisvaikutukset

Ehdotus vaikuttaisi Yhdistyneen kuningaskunnan ja Suomen välillä liikkuvien henkilöiden oikeuksiin. Vaikutukset kohdistuisivat maiden välillä liikkuviin turisteihin ja taloudellisesti ei-aktiiveihin sekä työntekijöihin ja yrittäjiin. Sen kirjaaminen lakiin, että kauppa- ja yhteistyösopimuksen määräysten toimeenpanossa noudatetaan samoja kansallisia menettelyjä ja säännöksiä, kuin EU-asetusten 883/2004 ja 987/2009 toimeenpanossa, selkeyttäisi kansalaisten oikeuksia. Kansalaisen oikeus etuuksiin ja palveluihin kauppa- ja yhteistyösopimuksen perusteella toteutuisi tehokkaammin, joten laki edistäisi perustuslain 19 §:n mukaisten perusoikeuksien toteutumista.

5 Muut toteuttamisvaihtoehdot

Sääntelyratkaisun vaihtoehtoina on täydentävän sääntelyn sisällyttäminen etuuslainsäädäntöön tai säätää kauppa- ja yhteistyösopimuksen sosiaaliturvan yhteensovittamista koskevien määräysten soveltamisesta erillinen laki. Edellä listatut lait ja niiden muodostama kansallisen sääntelyn kehikko rajat ylittävän sosiaaliturvan tilanteisiin on säädetty asteittain Suomen EU-jäsenyyden aikana. Sosiaaliturvan yhteensovittamisesta annetun pöytäkirjan SSC-67 artiklan mukaan sopimusosapuolten tulee varmistaa kansallisen oikeusjärjestyksensä mukaisesti, että pöytäkirjan määräykset ovat lainvoimaisia joko suoraan tai niiden täytäntöönpanemiseksi annetun kansallisen lainsäädännön nojalla. Vaikka kauppa- ja yhteistyösopimuksen sosiaaliturvaa koskevat määräykset ovat suoraan sovellettavaa oikeutta, eivätkä ne pääosin edellytä erillistä kansallista toimeenpanoa, voidaan täydentävää kansallista sääntelyä pitää tarpeellisenä.

Sosiaaliturvan yhteensovittamista koskevissa tilanteissa ennen Yhdistyneen kuningaskunnan EU-eroa on sovellettu EU-asetuksia 883/2004 ja 987/2004 ja kansallista etuuslainsäädäntöä ja tarpeen mukaan näiden EU-asetusten toimeenpanon tueksi kansallisesti säädettyjä säännöksiä. Siltä osin, kun Suomen ja Yhdistyneen kuningaskunnan välinen tilanne edelleen EU-eron jälkeen kuuluu erosopimuksen soveltamisalaan, sovelletaan erosopimusta, EU-asetuksia 883/2004

ja 987/2004 sekä kansallista etuuslainsäädäntöä. Erosopimuksessa määrätään suoraan EU-asetusten 883/2004 ja 987/2009 soveltamisesta, minkä takia vastaavaa täydentävää kansallista sääntelyä erosopimuksen tueksi ei tarvita.

Kauppa- ja yhteistyösopimuksen sosiaaliturvan yhteensovittamista koskevat määräykset perustuvat ja ovat pitkälti yhteneväisiä EU-asetusten 883/2004 ja 987/2009 säännösten kanssa, joten voidaan pitää tarkoituksenmukaisena hyödyntää niitä kansallisia säännöksiä, jotka on säädetty asetusten toimeenpanon tueksi. Toimeenpanon ja kansalaisten oikeuksien toteutumisen kannalta on selkeintä, että samojen kansallisten menettelyjen ja säännösten soveltamista, kuin jotka ovat olleet käytössä ennen Yhdistyneen kuningaskunnan EU-eroa, voidaan mahdollisimman pitkälle jatkaa.

Sosiaaliturvan yhteensovittamisen osalta kauppa- ja yhteistyösopimuksen soveltamisalaan kuuluvissa tilanteissa sovellettavaksi tulisi kauppa- ja yhteistyösopimus ja kansallinen etuuslainsäädäntö sekä tarvittaessa sopimuksen soveltamista koskeva laki. Koska kauppa- ja yhteistyösopimus on unionisopimuksena suoraan jäsenvaltioita velvoittava, ei sitä saateta erikseen kansallisesti voimaan ja se on pääsääntöisesti toimeenpantavissa ilman sopimusta koskevaa täydentävää sääntelyä. Kansainvälisen sosiaaliturvan tilanteissa on pääsääntö, että samanaikaisesti tulee sovellettavaksi useita säädöksiä, joten Yhdistyneen kuningaskunnan kohdalla erillislain soveltaminen ei erityisesti lisää sääntelykehikon monimutkaisuutta.

Erillislain valintaa ensisijaiseksi sääntelyvaihtoehdoksi tukee toisaalta myös se seikka, että sosiaaliturvan yhteensovittamista koskeva pöytäkirja on voimassa määräajkaisesti 15 vuotta ja sopimusosapuolet voivat irtisanoa sen tätä aikaisemmin. Erillislain säätämistä tässä vaiheessa, kun unionin ja Yhdistyneen kuningaskunnan välinen suhde ei ole vielä täysin vakiintunut, voidaan pitää perusteltuna.

6 Lausuntopalaute

Esityksestä on pyydetty lausunnot Kansaneläkelaitokselta, Eläketurvakeskukselta, Tapaturmavakuutuskeskukselta ja Työttömyyskassojen yhteisjärjestöltä. Lausunnoissa kannatettiin esityksen tavoitteita ja valittua toteuttamisvaihtoehtoa. Tärkeänä pidettiin sitä, että kauppa- ja yhteistyösopimusta sovellettaessa voidaan hyödyntää olemassa olevia kansallisia säännöksiä, jotka on säädetty EU-asetusten 883/2004 ja 987/2009 tueksi, ja että ennen Yhdistyneen kuningaskunnan EU-eroa käytössä olleiden kansallisten menettelyjen ja säännösten soveltamista voidaan soveltuvin osin jatkaa.

Kansaneläkelaitos tuo lausunnossaan esiin tarpeen täsmentää esityksen perusteluja potilasdirektiivin soveltamisen päättymisestä Yhdistyneessä kuningaskunnassa erityisesti omatoinen hoitoon hakeutumisen osalta ja EU-asetuksessa 883/2004 tarkoitettujen työkyvyttömyysetuuksien määrittelyjen osalta. Nämä tarkennukset on huomioitu esityksessä. Kansaneläkelaitos arvioi lausunnossaan, että lain säännöksissä tulisi joko määritellä Yhdistynyt kuningaskunta tai säädöksen nimikkeessä ja lain toisen pykälän otsikossa tulisi olla kirjoitettuna auki Ison-Britannian ja Pohjois-Irlannin yhdistynyt kuningaskunta. Tältä osin muutoksia ei pidetty tarpeellisina, koska säädösten nimikkeille on yleisesti asetettu vaatimus lyhyydestä ja iskevyydestä, jolloin joudutaan joskus tinkimään nimikkeen kuvaavuudesta. Määritelmän tarpeellisuuden osalta lain ensimmäisessä pykälässä käytetään pitkää ilmaisua Ison-Britannian ja Pohjois-Irlannin yhdistynyt kuningaskunta, jonka jälkeen lyhyemmän ilmaisun merkitystä voidaan laissa pitää selvänä. Kansaneläkelaitos tuo lisäksi esiin, että Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuksista annettu lain 16 ja 21 pykälän suhde EU-asetuksiin 883/2004 ja 987/2009 on epäselvä, mistä johtuu haasteita esitetyn lain toimeenpanolle kuntoutusetuuksien osalta. Tältä osin tulkintahaaste tunnistetaan, mutta tarkennuksia ei pidetty sopiviksi esitettävän lain

yhteyteen, koska laissa ei säädetä kansallisen etuuslain ja EU-asetusten 883/2004 ja 987/2009 välisestä suhteesta. Lisäksi on huomattava, että eri etuuksien luokittelu EU-asetuksen 883/2004 soveltamisalaan tehdään EU-oikeudellisena arviona, jolloin kansallisen lain yhteydessä tehty määrittely ei ole välttämättä lopullinen.

Työttömyyskassojen yhteisjärjestö toivoo lausunnossaan, että esityksessä tuotaisiin selkeämmin esiin, miten säännöksiä on tarkoitettu sovellettavan työnhaun ja osittain tai ajoittain työttömän osalta. Tapaturmavakuutuskeskus esittää lausunnossaan terminologista tarkennusta käytettyihin viittauksiin tapaturma- ja ammattitautilainsäädäntöön ja toivoo selkeyttämistä toisen pykälän yksityiskohtaisiin perusteluihin. Lausunnoissa esitettyjen huomioiden osalta esitystä on osin muokattu. Eläketurvakeskus kiinnittää lisäksi lausunnossaan huomiota voimaantulosäännöksen perusteluihin erosopimuksen etusijasta suhteessa kauppa- ja yhteistyösopimukseen. Tältä osin voimaantulosäännöksen perusteluja on tarkennettu.

7 Säännöskohtaiset perustelut

1 §. *Sosiaaliturvan yhteensovittamiseen sovellettava sääntely.* Pykälän mukaan kauppa- ja yhteistyösopimuksen sosiaaliturvan yhteensovittamista koskevia määräyksiä sovellettaessa noudatettaisiin soveltuvin osin niitä kansallisia säännöksiä, joita sovelletaan EU-asetuksen 883/2004 ja EU-asetuksen 987/2009 kanssa. Siltä osin, kun kauppa- ja yhteistyösopimuksessa, sen sosiaaliturvan yhteensovittamisesta tehdyssä pöytäkirjassa ja pöytäkirjan täytäntöönpano-osassa ei ole vastaavia määräyksiä kuin EU-asetuksissa 883/2004 ja 987/2009, eivät mainittuja EU-asetuksia koskevat kansalliset säännökset tulisi noudatettaviksi. Pykälä ei tulisi sovellettavaksi sellaisten kansallisten etuuslainsäädännön säännösten kanssa, jotka eivät liity taustaltaan EU-asetuksiin 883/2004 tai 987/2009.

EU-asetusten 883/2004 ja 987/2009 tavoin sosiaaliturvan yhteensovittamisesta tehty pöytäkirja ja sen täytäntöönpano-osa sisältävät yksityiskohtaiset määräykset sosiaaliturvajärjestelmien yhteensovittamisesta Suomen ja Yhdistyneen kuningaskunnan välillä. Pöytäkirjan määräyksiä ja kansallista etuuslainsäädäntöä, joka on pöytäkirjan soveltamisalassa, voidaan pääosin soveltaa suoraan rinnakkain.

EU-asetusten 883/2004 ja 987/2009 tavoin sosiaaliturvan yhteensovittamisesta tehty pöytäkirja ja sen täytäntöönpano-osa sisältävät myös joitakin määräyksiä, jotka eivät kaikilta osin ole sovellettavissa itsenäisesti ja siten edellyttävät täydentävää kansallista sääntelyä. Tämä kansallinen sääntely koskee esimerkiksi laitoksille osoitettavia tehtäviä ja toimivaltoja taikka kansallisia menettelyjä, joista on tarpeen säätää sosiaaliturvajärjestelmien yhteensovittamiseksi.

Ensinnäkin pöytäkirjassa ja sen toimeenpano-osassa on määräyksiä, jotka perustavat yksilöille sellaisia oikeuksia, joiden toteuttamisesta vastuussa olevasta tahosta on tarpeen säätää myös kansallisessa laissa. Tällainen määräys on esimerkiksi täytäntöönpano-osan SSCI-40 artiklan 1 kohta, jonka mukaan henkilöllä on oikeus saada eri maiden eläkepäätöksistä yhteenvedo. Yhteenvedon perusteella henkilö voi arvioida onko kahden tai useamman laitoksen tekemillä päätöksillä saattanut olla kielteinen yhteisvaikutus hänen oikeuksiinsa, jolloin henkilöllä on oikeus vaatia asianomaisia laitoksia tarkistamaan päätökset. Suomessa velvollisuus antaa EU-tilanteissa vastaava EU-asetuksen 987/2009 48 artiklan 1 kohtaan perustuva päätös on säädetty Eläketurvakeskukselle sosiaaliturvajärjestelmien yhteensovittamista koskevan Euroopan unionin lainsäädännön soveltamisesta annetun lain (352/2010), jäljempänä *EESSI-laki*, 11 §:n 1 momentin 2 kohdassa. EESSI-laissa säädetään keskeisiltä osin laitosten, viranomaisten ja elinten toimivallasta sekä tehtävistä sovellettaessa EU-asetuksia 883/2004 ja 987/2009. Pöytäkirjan määräyksiä sovellettaessa noudatettaisiin soveltuvin osin EESSI-lain säännöksiä, joita sovelle-

taan EU-asetuksen 883/2004 ja EU-asetuksen 987/2009 kanssa. Koska sosiaaliturvan yhteensovittamisesta tehdyssä pöytäkirjassa ei ole määräyksiä työttömyysetuuksien yhteensovittamisesta työnhakua koskevilla tilanteilla taikka työttömyysetuuksien valtioiden välisistä korvauksista, toisin kuin EU-asetuksissa 883/2004 ja 987/2009, esimerkiksi EESSI-lain 6 ja 6 a §, 11 §:n 2 momentin 2 kohta, 3 momentin 1 kohta ja 5 momentti eivät tulisi noudatettaviksi sovellettaessa pöytäkirjan määräyksiä lain ensimmäisen pykälän perusteella.

Toisena esimerkkinä on niin sanottu ennakkoluvallinen hoitoon hakeutuminen, josta määrätään pöytäkirjan SSC-18 artiklassa. Määräyksen perusteella henkilön, joka matkustaa toiseen valtioon tarkoituksenaan saada siellä oleskelunsa aikana luontoisetuksia on haettava siihen lupatoimivaltaiselta laitokselta. Toimivaltaisen laitoksen on myönnettävä lupa, jos kyseinen hoito kuuluu asianomaisen henkilön asuinvaltion lainsäädännössä säädettyihin etuuksiin ja jos asianomaiselle henkilölle ei voida antaa tällaista hoitoa lääketieteellisesti perustellun ajan kuluessa, ottaen huomioon henkilön terveydentila ja sairauden todennäköinen kulku. Kansaneläkelaitoksen velvollisuudesta antaa EU-tilanteissa vastaava EU-asetuksen 883/2004 20 artiklaan perustuva ennakkolupa ja siihen liittyvästä kansallisesta menettelystä on Suomessa säädetty terveydenhuollon rajalain 13 §:ssä. Lain ensimmäisen pykälän perusteella terveydenhuollon rajalain 13 §:ä sovellettaisiin pöytäkirjan SSC-18 artiklan kanssa.

Rajalaissa on säädetty lisäksi EU-asetusten 883/2004 ja 987/2009 toimeenpanoon liittyen tietyistä kansallisista menettelyistä sekä rajat ylittävissä tilanteissa terveydenhuollon palveluiden käytöstä aiheutuneiden kustannusten jakautumisesta kansallisesti. Terveydenhuollon rajalain 20 §:ssä säädetään valtionkorvauksesta julkiselle terveydenhuollolle. Kyseisen pykälän perusteella kansaneläkelaitos korvaa valtion varoista kunnalle ja kuntayhtymälle julkisen terveydenhuollon palvelusta aiheutuneet kustannukset muun muassa tilanteessa, jossa terveydenhuollon palvelu on annettu EU-asetuksen 883/2004 perusteella henkilölle, jolla ei ole kotikuntaa Suomessa. Pöytäkirjan määräyksiä sovellettaessa noudatettaisiin soveltuvin osin terveydenhuollon rajalain säännöksiä, joita sovelletaan EU-asetuksen 883/2004 ja EU-asetuksen 987/2009 kanssa, jolloin kansaneläkelaitos korvaisi valtion varoista kunnalle ja kuntayhtymälle julkisen terveydenhuollon palvelusta aiheutuneet kustannukset myös tilanteessa, jossa terveydenhuollon palvelu on annettu sosiaaliturvan yhteensovittamisesta tehdyn pöytäkirjan perusteella henkilölle, jolla ei ole kotikuntaa Suomessa. Niitä rajalain säännöksiä, joilla on pantu täytäntöön potilasdirektiivi ei sovelleta yhdessä EU-asetuksen 883/2004 kanssa, jolloin kyseessä olevia säännöksiä ei sovellettaisi myöskään Yhdistyneeseen kuningaskuntaan yhdessä sosiaaliturvan yhteensovittamisesta tehdyn pöytäkirjan kanssa.

Kauppa- ja yhteistyösopimuksen sosiaaliturvan yhteensovittamista koskevat määräykset ovat sisällöltään täysin tai pitkälti samanlaisia EU-asetusten 883/2004 ja 987/2009 säännösten kanssa. Lain ensimmäisen pykälän perusteella voitaisiin soveltaa niitä kansallisia säännöksiä ja menettelyjä, jotka on säädetty EU-asetusten 883/2004 ja 987/2009 toimeenpanon tueksi. Koska EU-asetuksen 883/2004 soveltamisalaan kuuluu edellä kuvatusti laajemmin sosiaaliturva-aloja, kuin sosiaaliturvan yhteensovittamisesta annetun pöytäkirjan soveltamisalaan, noudatettaisiin laissa tarkoitettuja kansallisia säännöksiä ainoastaan soveltuvin osin sosiaaliturvan yhteensovittamisesta annetun pöytäkirjan kanssa.

2 §. *EU-jäsenvaltiota koskevien säännösten soveltaminen Yhdistyneeseen kuningaskuntaan.* Pykälän mukaan sovellettaessa kauppa- ja yhteistyösopimuksen sosiaaliturvan yhteensovittamista koskevia määräyksiä kansallisen etuuslainsäädännön säännösten kanssa, EU-jäsenvaltiota koskevia kansallisia säännöksiä sovellettaisiin soveltuvin osin Yhdistyneeseen kuningaskuntaan. Säännös mahdollistaisi Euroopan unionin aluetta ja toista Euroopan unionin jäsenvaltiota koskevien tarpeellisten säännösten soveltamisen kauppa- ja yhteistyösopimuksen soveltamisessa. Euroopan unionin jäsenvaltioita tarkoittavina termeinä tai määritelminä etuuslainsäädännössä

käytetään esimerkiksi EU-valtiota, jäsenvaltiota, EU-jäsenvaltiota ja EU-lainsäädäntöä soveltaa-
vaa maata.

Pykälä ei tulisi sovellettavaksi kansallisen etuuslainsäädännön säännösten kanssa, jos kyse ei
ole kauppaja- ja yhteistyösopimuksen sosiaaliturvan yhteensovittamista koskevien määräysten
soveltamisesta. Pykälällä ei näin ollen ulotettaisi unionin jäsenvaltioita koskevien etuuslainsääd-
ännön säännösten soveltamisalaa Yhdistyneeseen kuningaskuntaan, jos etuuslain säännös on
säädetty esimerkiksi direktiivin täytäntöönpanemiseksi tai täysin kansallisista syistä.

3 §. *EU-asetusta 883/2004 ja EU-asetusta 987/2009 koskevien säännösten soveltaminen
kauppaja- ja yhteistyösopimuksen kanssa.* Pykälän ensimmäisen momentin mukaan niitä etuus-
lainsäädännön säännöksiä, joissa viitataan EU-asetukseen 883/2004, sovelletaan soveltuvin osin
kauppaja- ja yhteistyösopimuksen sosiaaliturvan yhteensovittamisesta tehdyn pöytäkirjan kanssa.
Sosiaaliturvan yhteensovittamisesta tehdyn pöytäkirjan määräykset vastaavat pääosin EU-ase-
tuksen 883/2004 säännöksiä.

Pykälän toisen momentin mukaan niitä etuuslainsäädännön säännöksiä, joissa viitataan EU-ase-
tuksen 987/2009, sovelletaan soveltuvin osin kauppaja- ja yhteistyösopimuksen sosiaaliturvan
yhteensovittamisesta tehdyn pöytäkirjan liitteen SSC-7 täytäntöönpano-osan kanssa. Sosiaali-
turvan yhteensovittamisesta tehdyn pöytäkirjan liitteen SSC-7 täytäntöönpano-osan määräykset
vastaavat pääosin EU-asetuksen 987/2009 säännöksiä. Säännös mahdollistaisi kansallisessa
etuuslainsäädännössä olevien suorien EU-asetuksen 987/2009 säännöksiin tehtyjen viittausten
soveltamisen vastaavan sisältöisten liitteen SSC-7 täytäntöönpano-osan määräysten kanssa.

Pykälällä selkeytettäisiin, että kansallisessa etuuslainsäädännössä olevia suorita EU-asetuksiin
883/2004 ja 987/2009 tai niiden säännöksiin tehtyjä viittauksia sovellettaisiin vastaavan sisäl-
töisten sosiaaliturvan yhteensovittamisesta tehdyn pöytäkirjan määräysten kanssa.

Kansallisessa etuuslainsäädännössä on useita EU-asetuksen 883/2004 ja 987/2009 soveltamisen
selkeyttämiseen tähtäviä säännöksiä, jotka ovat tarkoituksiltaan informatiivisia, eivätkä ne ole
välttämättömiä EU-asetusten 883/2004 ja 987/2009 soveltamistilanteissa. Esimerkkinä tällai-
sesta säännöksestä on asumisperusteisesta sosiaaliturvasta rajat ylittävissä tilanteissa annetun
lain 1 §:n 3 momentti, jossa todetaan, että lakia sovellettaessa EU-asetuksella 883/2004 on etu-
sija. EESSI-lain 4 §:ssä nimetään EU-asetuksen 883/2004 soveltamisalassa olevat sosiaaliturva-
alat ja Suomessa toimivaltaiset laitokset sosiaaliturva-aloittain. Toimivalta EU-asetuksen
883/2004 soveltamisalassa olevan etuuslainsäädännön toimeenpanoon perustuu kuhunkin
etuuslakiin, joten toimivaltoja koskeva EESSI-lain pykälä on pääosin informatiivinen. Ehdote-
tun lain 3 §:n perusteella myös näitä selkeyttäviä säännöksiä, joissa on viittaukset EU-asetuksiin
883/2004 ja 987/2009 voitaisiin lukea yhdessä sosiaaliturvan yhteensovittamisesta tehdyn pöy-
täkirjan ja sen täytäntöönpano-osan kanssa.

EU-asetuksen 883/2004 ja 987/2009 säännöksiä sovelletaan kansallisen lain perusteella tie-
tyissä tilanteissa, jotka eivät ole asetuksen soveltamisalassa. Esimerkiksi yleinen asumistuki ei
kuulu etuutena EU-asetuksen 883/2004 soveltamisalaan. Yleisestä asumistuesta annetun lain
(938/2014) 2 §:n mukaan ruokakuntaan pysyvästi kuuluvaksi katsotaan vain Suomessa asuva
henkilö ja henkilöä pidetään Suomessa asuvana, jos hän asumisperusteisesta sosiaaliturvasta
rajat ylittävissä tilanteissa annetun lain mukaisesti asuu Suomessa. Asumisperusteisesta sosiaa-
liturvasta rajat ylittävissä tilanteissa annetun lain 6 § koskee ulkomailla oleskelua ja sen arvi-
ointia. Henkilöä pidetään edelleen Suomessa asuvana, jos hän asuu vakinaisesti Suomessa,
mutta oleskelee tilapäisesti ulkomailla enintään kuuden kuukauden ajan. Pykälän 3 momentin
perusteella EU-lainsäädäntöä soveltavissa maissa oleskelua arvioidaan EU-asetuksessa

883/2004 ja EU-asetuksessa 987/2009 tarkoitetulla tavalla. Ehdotetun lain 3 §:n perusteella vastaavasti Yhdistyneessä kuningaskunnassa oleskelua arvioitaisiin sosiaaliturvan yhteensovittamisesta tehdyn pöytäkirjan ja sen liitteen SSC-7 täytäntöönpano-osassa tarkoitetulla tavalla.

4 §. Voimaantulo. Pykälä sisältäisi voimaantulosäännöksen.

8 Voimaantulo

Ehdotetaan, että laki tulee voimaan mahdollisimman pian.

Voimaantulosäännös tarkoittaisi, että kauppa- ja yhteistyösopimuksen sosiaaliturvaa koskevien määräysten soveltamista koskevaa lakia sovellettaisiin kaikkiin Suomen ja Yhdistyneen kuningaskunnan välillä vireillä oleviin sosiaaliturvan yhteensovittamista koskeviin asioihin heti lain tullessa voimaan, jotka kuuluvat kauppa- ja yhteistyösopimuksen soveltamisalaan. Jos tilanne kuuluu erosopimuksen soveltamisalaan, ei tämä laki tule sovellettavaksi. Tämä ei edellytä erityistä sääntelyä ehdotettuun voimaantuloa koskevaan säännökseen, koska lakia lähtökohtaisesti aletaan soveltaa sen voimaantulopäivänä ja koska kaikkien toimintaan lähtökohtaisesti sovelletaan soveltamishetkellä voimassa olevaa lakia.

9 Suhde muihin esityksiin

Sosiaali- ja terveystieteissä on valmisteilla terveydenhuollon rajalakeja koskeva hallituksen esitys, jossa tehdään sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksesta aiheutuvat sisällölliset muutokset lakiin. Kauppa- ja yhteistyösopimuksen sosiaaliturvan yhteensovittamista koskevia määräyksiä arvioidaan myös terveydenhuollon rajalakeja koskevassa työssä.

10 Suhde perustuslakiin ja sääntämisjärjestys

Ehdotettu laki liittyy perustuslain 6 ja 19 §:ssä säädettyihin perusoikeuksiin. Mainitut säännökset koskevat yhdenvertaisuutta ja oikeutta sosiaaliturvaan. Lisäksi ehdotetussa sääntelyssä on otettava huomioon Suomea sitovat kansainväliset velvoitteet ja Euroopan unionin lainsäädäntö.

Perustuslain 19 §:n 1 momentissa taataan jokaiselle, joka ei kykene hankkimaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa, oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon. Perustuslain 19 §:n 2 momentin mukaisesti lailla taataan jokaiselle oikeus perustoimeentulon turvaan työttömyyden, sairauden, työkyvyttömyyden ja vanhuuden aikana sekä lapsen syntymän ja huoltajan menetyksen perusteella. Säännöksen toisen momentin mukainen perustoimeentulon turva merkitsee pidemmälle menevää turvan tasoa kuin ensimmäisen momentin mukainen oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon.

Perustuslain 6 §:n mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä, eikä ketään saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vammaisuuden, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Perustuslain säännös ei edellytä kaikkien samanlaista kohtelua, elleivät asiaan vaikuttavat olosuhteet ole samanlaisia.

Esitetyt säännökset yhtenäistävät etuuslainsäädäntöä kansainvälisissä tilanteissa, mikä parantaa ihmisten yhdenvertaista kohtelua. Ehdotettu sääntely yhdenmukaistaa sosiaaliturvan yhteensovittamista koskevia kansallisia käytäntöjä ja lainsäädäntöä rajat ylittävissä tilanteissa, joissa yksilölle turvattujen oikeuksien ja velvollisuuksien oikeusperusta on eri, mutta sisältö on sama.

HE 40/2022 vp

Ehdotetut säännökset ovat sopuoinnussa perustuslain, Suomea sitovien kansainvälisten velvoitteiden ja Euroopan unionin lainsäädännön kanssa. Esitys ei sisällä ehdotuksia, joiden suhde perustuslakiin olisi tulkinnanvarainen.

Edellä mainituilla perusteilla lakiehdotus voidaan käsitellä tavallisessa lainsäätämisyksessä.

Ponsi

Edellä esitetyn perusteella annetaan eduskunnan hyväksyttäväksi seuraava lakiehdotus:

Laki

Euroopan unionin ja Yhdistyneen kuningaskunnan välisen kauppaa- ja yhteistyösopimuksen sosiaaliturvan yhteensovittamista koskevien määräysten soveltamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

1 §

Sosiaaliturvan yhteensovittamiseen sovellettava sääntely

Euroopan unionin ja Euroopan atomienergiayhteisön sekä Ison-Britannian ja Pohjois-Irlannin yhdistyneen kuningaskunnan välisen kauppaa- ja yhteistyösopimuksen (jäljempänä *kauppaa- ja yhteistyösopimus*) toisen osan neljännen otsakkeen ensimmäisen osaston, sosiaaliturvan yhteensovittamisesta tehdyn pöytäkirjan ja sen liitteiden määräyksiä sovellettaessa noudatetaan soveltuvin osin niitä kansallisia etuuslainsäädännön säännöksiä, joita sovelletaan sosiaaliturvajärjestelmien yhteensovittamisesta annetun Euroopan parlamentin ja neuvoston asetuksen (EY) N:o 883/2004 (jäljempänä *EU-asetus 883/2004*) ja sosiaaliturvajärjestelmien yhteensovittamisesta annetun asetuksen (EY) N:o 883/2004 täytäntöönpanomenettelystä annetun Euroopan parlamentin ja neuvoston asetuksen (EY) N:o 987/2009 (jäljempänä *EU-asetus 987/2009*) kanssa.

2 §

EU-jäsenvaltiota koskevien säännösten soveltaminen Yhdistyneeseen kuningaskuntaan

Sovellettaessa kauppaa- ja yhteistyösopimuksen sosiaaliturvan yhteensovittamista koskevia määräyksiä etuuslainsäädännön säännösten kanssa, EU-jäsenvaltiota koskevia säännöksiä sovelletaan soveltuvin osin Yhdistyneeseen kuningaskuntaan.

3 §

EU-asetusta 883/2004 ja EU-asetusta 987/2009 koskevien säännösten soveltaminen kauppaa- ja yhteistyösopimuksen kanssa

Etuuslainsäädännön säännöksiä, joissa viitataan EU-asetukseen 883/2004, sovelletaan soveltuvin osin kauppaa- ja yhteistyösopimuksen sosiaaliturvan yhteensovittamisesta tehdyn pöytäkirjan kanssa.

Etuuslainsäädännön säännöksiä, joissa viitataan EU-asetukseen 987/2009, sovelletaan soveltuvin osin kauppaa- ja yhteistyösopimuksen sosiaaliturvan yhteensovittamisesta tehdyn pöytäkirjan liitteen SSC-7 täytäntöönpano-osan kanssa.

HE 40/2022 vp

4 §

Voimaantulo

Tämä laki tulee voimaan päivänä _____ kuuta 20 .

Helsingissä 7.4.2022

Pääministeri

Sanna Marin

Sosiaali- ja terveysministeri Hanna Sarkkinen